

Araştırma Makalesi

Amerikan Board ve Misyoner Corinna Shattuck'ın Urfa Faaliyetleri

Fusun Çoban Döşkaya*

ORCID Id: 0000-0001-8121-4139

Öz

1810 yılında ABD'nin Connecticut eyaletinde kurulan American Board (ABCFM), tüm dünyada etkili olmuş bir misyonerlik teşkilatıdır ve Osmanlı devletinde faaliyet gösteren Amerikan Protestan misyon örgütlerinin en büyüğü ve önemlisidir. Osmanlı'daki eğitim faaliyetlerine 19. yüzyılda başlayan American Board, kendisine hedef kitle olarak gayrimüslimleri seçmiştir. Amaç, Katolik, Gregoryan veya Ortodoks olan Hıristiyanları, Protestanlığa döndürmektir. Amerikan Board'un Anadolu'daki misyonerlik faaliyetleri, 1860 yılında Harput'ta yapılan yıllık toplantıda, "Batı Türkiye", "Merkezi Türkiye" ve "Doğu Türkiye" olmak üzere üç çalışma misyonuna bölünmüştür. Yönetimde kolaylık sağlaması için misyonlar da istasyonlara ayrılmış ve yapılanmanın alt basamaklarında ise uç/dış-istasyonlar yer almıştır.

ABD'nin misyonerlik faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecini hızlandırmış ve Amerikan hegemonyasının dünyanın her tarafına yayılmasını sağlamıştır. Ermeni meselesinin oluşumunda ve bu meselenin günümüze kadar sürmesinde ABD'nin misyonerlik faaliyetleri önemli role sahiptir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde Amerikan Board'un Osmanlı ve Türkiye'deki yapılanması hakkında bilgi verilecektir. Board arşivlerinin eğitim misyonerliğindeki önemini göstermek için ikinci bölümde, Amerikan Board'un Yakındoğu Misyonu'nun Osmanlı'daki üç çalışma bölgesinden biri olan 'Merkezi Türkiye Misyonu'na gönderilen Amerikalı kadın misyoner Corinna Shattuck üzerinde durulacaktır. Amerikalı Misyoner kadınların yazdıklarının incelenmesi, Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerini detaylı bir şekilde anlattıkları belgeler olmaları bakımından ve

* Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: fcdoskaya@hotmail.com

günlük hayatı, gelenek görenekleri gösterdikleri ve içeriden birinin anlatılarını, korkularını hayallerini aktardıkları için çok önemlidir. Board'un önemli kadın misyonerlerinden biri olan Corinna Shattuck bu amaçla seçilmiştir.

Corinna Shattuck ve onun Urfa faaliyetleri özelinde Board'un eğitim misyonerliğinin sonuçlarının irdelendiği bu çalışmada, 1895 Ermeni isyanında ve sonrasında yaşananlarda Corinna Shattuck'ın rolü anlatılmaktadır. Corinna Shattuck'un öncelikli olarak Urfa faaliyetlerinin ve kaleme aldığı eserlerinin irdelendiği ikinci bölümde asıl vurgu Emily Clough Peabody'nin Corinna Shattuck biyografisindedir. Bunun sebebi "Dâhili Kadın Misyonları Birliği" (WBMI) tarafından 1913 yılında basılan bu kitabın Amerikan bakış açısı ile tarihi olayları nasıl yansıttığını ve bir misyoner kadını nasıl yücelttiğini göstermektir. Tabii ki, Shattuck'un kahramanlığının, körler için yaptığı çalışmaların, Hıristiyan inancının ve üstesinden geldiği söylenen büyük zorlukların detaylandırılmasının bir sebebi vardır. Onun yaşam öyküsü diğer Amerikalı misyonerlere ilham vermek için, anlatıları ise Ermenilerin iddialarını meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Bu nedenle, Corinna Shattuck ve Amerikan Board'un misyonerlik faaliyetleri içerisinde kurulan Urfa Körler Okulu özel ilgiyi hak etmekte ve araştırılması gereken ana konular arasında yer almaktadır. Diğer misyonerler gibi, Corinna Shattuck da dini çalışmalar, sosyal ya da ekonomik faaliyetlerle Ermenileri etkilemiş ve Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmalarını teşvik etmiştir. Sonuç olarak, onun bölgedeki misyonerlik faaliyetleri Osmanlı Devleti'nin dağılmasını hızlandırmakta yardımcı olmuştur.

Anahtar Kelimeler Amerikan Board, Misyonerlik, Corinna Shattuck, Urfa, Ermeniler

The American Board and the Orfa Activities of Missionary Corinna Shattuck

Abstract

The American Board of Commissioners for Foreign Mission, founded in Connecticut in 1810, briefly known as ABCFM or the American Board, was the largest American Protestant missionary organization active in the Ottoman State and the US in the nineteenth century. ABCFM was the first organized missionary society in the US and was founded with the goal to spread Christianity worldwide.

The American Board missionary activities in Anatolia were divided into three operating missions as "Western Turkey Mission," "Central Turkey Mission" and "Eastern Turkey Mission" at the annual meeting held in Harpoot in 1860. To make administration easy, the missions were divided into the stations, and stations were divided into the outer stations. The writings of the missionaries today are considered as the fundamental sources for the history of the places where the Board operated. Therefore, this study gives information about the activities of ABCFM in Ottoman State and Turkey and concentrates on American missionary Corinna Shattuck's activities in Urfa to emphasize the importance of missionary studies on education and the importance of the Board archives for historical analysis.

Within the study, a general reading of Corinna Shattuck's works and her representation from an American point of view is done to highlight her role in the Armenian uprising of the 1895 and its aftermath. Within the analysis of Corinna Shattuck, primarily her representation in Emily Clough Peabody's missionary biography entitled Corinna Shattuck: Missionary Heroine, is used. Of course, the reason of highlighting Shattuck's heroism, her work for the blind, her Christian faith and detailing the great difficulties

she had overcome, has a reason. Her life story is used to inspire other American missionaries, and her narratives are used to legitimize the claims of the Armenians. Therefore, Corinna Shattuck and the school for the blind, she has established within the missionary activities of the American Board, deserve special attention and are among the main facts to be investigated. Like other missionaries, Corinna Shattuck through religious works, or by social or economic activities, has affected the Armenians and encouraged them to riot against the Ottoman government. As a result, her missionary activities in education in the region helped in quickening the dissolution of Ottoman State.

Keywords: American Board, Missionary, Corinna Shattuck, Oorfa, Armenians.

Деятельность Американского Совета и Коринны Шаттак, Американского Педагога И Миссионера, В Урфе

Резюме

Образованный в 1810 г. в штате Коннектикут в США Американский совет уполномоченных по иностранным делам (ABC FM) явился влиятельной во всем мире миссионерской организацией, которая возглавляла действовавшие в Османской империи американские протестантские миссионерские организации и была самой главной из них. Начав с XIX века свою образовательную деятельность, Американский совет в качестве своей основной целевой аудитории выбрал немусульманское население и преследовал цель превращения последователей католицизма, грегорианства и православия в протестантов.

Миссионерская деятельность Совета в Анатолии началась с ежегодного собрания в Харпите в 1860 г., где были сформированы миссии в “Западную Турцию”, “Центральную Турцию” и “Восточную Турцию”. Для удобства управления эти миссии были также разделены на станции, на нижних ступенях структуры которых находились отдаленные из них. Следует отметить, что миссионерская деятельность США способствовала ускорению развала Османской империи и распространению американской гегемонии по всему миру, также как велика ее роль в возникновении армянского вопроса, существование которого протянулось до наших дней.

В первой главе данного исследования представлены сведения об Американском совете в Османской империи и Турции. Вторая часть посвящена значению архивов Совета в образовательном миссионерстве, а в третьей части рассказано об американской женщине-миссионере Коринне Шаттак, посланной в одну из трех миссий Американского совета на Ближнем Востоке в Османской империи – в миссию “Центральной Турции”. Исследование записей американских женщин-миссионеров очень важно с точки зрения детального изучения деятельности американских миссионеров, их повседневной жизни, традиций и обычаев, а также мечтаний и страхов,

поведанных “изнутри”. Именно с этой целью была выбрана одна из значимых женщин-миссионеров Совета – Коринна Шаттак.

Данное исследование раскрывает роль Коринны Шаттак в армянском восстании 1895-го года и в его последствиях. В одной из частей данной работы, которая раскрывает ее деятельность в Урфе и написанные ею произведения, основной акцент делается на ее биографии пера Эмили Клаф Пибоди в изданной в 1913 году Женским советом миссий внутренних дел (WBMJ) книге, в которой нашли отражение описания событий через призму американского восприятия и восхваления роли женщин-миссионеров. Безусловно, детализация героизма Шаттак, ее деятельности в помощь незрячим и распространении христианства, а также трудностей, через которые ей пришлось пройти, была не без причин. История ее жизни призвана вдохновлять других американских миссионеров, в то время как рассказанные ею события используются для легитимизации требований армян. По этой причине, Школа для незрячих в Урфе, основанная в результате деятельности К. Шаттак и Американского совета, привлекает особое внимание, и описание ее работы также нашло свое место в данном исследовании. Религиозные, социальные или экономические достижения Шаттак, как и других миссионеров, оказали большое влияние на армян и сподвигли их на восстания против Османского государства. Таким образом, ее миссионерская деятельность в сфере образования привела к ускорению развала Османской империи.

Ключевые слова: Американский совет, миссионерство, Коррина Шаттак, Урфа, армяне

Giriş

1810 yılında ABD'nin Connecticut eyaletinde kurulan Amerikan Board¹ (American Board of Commissioners for Foreign Missions) (ABCFM), tüm dünyada etkili olmuş bir misyonerlik teşkilatıdır ve Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren Amerikan Protestan misyon örgütlerinin en büyüğü ve önemlisidir. Amerikan Board'un Anadolu'daki misyonerlik faaliyetleri, 1860 yılında Harput'ta yapılan yıllık toplantıda, *Batı Türkiye*, *Merkezi Türkiye* ve *Doğu Türkiye* olmak üzere üç çalışma misyonuna bölünmüştür. Yönetimde kolaylık sağlaması için misyonlar da istasyonlara ayrılmış ve yapılanmanın alt basamaklarında ise uç/dış-istasyonlar yer almıştır.

Bu çalışma, Amerikan Board'un Osmanlı ve Türkiye'deki yapılanması, Amerikalı kadın misyonerler ve Merkezi Türkiye Misyonunun merkezi olan Antep istasyonuna bağlı bir dış istasyon olan Urfa'da görev yapan ve görev yaptığı sırada buranın tek Amerikalı kadın misyoneri olan, Corinna Shattuck (1848-1910) ve onun Urfa'daki faaliyetleri hakkındadır.

Çalışmada Amerikan Board hakkında bilgi verildikten sonra Amerikalı kadın misyonerlerden Corinna Shattuck hakkında bir inceleme yapılacaktır. Söz konusu çalışma ile sistematik bir şekilde 1895 yılında ortaya çıkan Ermeni isyanı öncesinde ve sonrasında yaşananlarda Board'un oynadığı rol gösterilmeye çalışılacak, Corinna Shattuck örneği özelinde Board'un eğitim misyonerliğinin sonuçları gösterilecektir.

1. Amerikan Board'un Osmanlı Anadolu ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Misyonerlik Faaliyetlerinin Ana Hatları

Misyonerler sadece dini bilgilere sahip kişiler değildirler. Görevlendirildikleri bölgenin sosyolojik ve kültürel durumunu araştıran, tarihini ve siyasi yapısını bilen veya inceleyip öğrenebilecek kapasitede olan kişilerdir. Görevlendirildikleri toplumun özelliklerini araştırır ve devletlerine bilgi ulaştırırlar.

---

¹ Orijinal adı "American Board of Commissioners for Foreign Missions" olan örgüt, akademik çalışmalarda ABCFM, Amerika Yabancı Misyon Temsilcileri Birliği, Amerikan Board, Amerikan Kurul, Amerikan Bord Heyeti veya Bord gibi kısaltmalarla yer almaktadır. Bu makalede Amerikan Board ve/ya Board tanımlaması kullanılmaktadır.

1810 yılında Massachusetts'deki Williams College öğrencileri tarafından kurulan ABCFM (Amerika Yabancı Misyon Temsilcileri Birliği), ABD'deki ilk organize misyonerlik topluluğudur.² Aynı zamanda yabancı misyonlara adanmış “ilk başarılı Kuzey Amerika Kurumu” olan Amerikan Board'un hedefi Hristiyanlığı dünyaya yaymaktır.³ Board'un İcra Komitesi (Prudential Committee) tarafından 1928 tarihinde onaylanıp basılan *Amerikan Board'un Misyon ve Misyonerlerinin El Kitabı* 'nda da belirtildiği gibi Board'un amacı “Hristiyanlık bilgisinden mahrum kalanlara Hristiyanlığın esaslarını yaymak için yollar ve araçlar bulmak ve uygulamaktır.”⁴

“Yasal olarak 1812'de kurulan ABCFM, ... 1819 yılında Doğu Akdeniz'e ilk misyonerleri göndermiş, ... 1850 yılına kadar 157

---

² Missionary Research Library Archives: Section 12 Finding Aid for American Board of Commissioners for Foreign Missions Records, 1878 – 1958. s. 2 [Misyoner Araştırması Kütüphane Arşivi: Bölüm 12 Amerikan Board Kayıtlarını Bulma Yardımcı Malzemesi 1878-1958]

http://library.columbia.edu/content/dam/libraryweb/locations/burke/fa/mrl/ldpd_4492650.pdf s. 2. Erişim: 10/10/2017.

³ Ülkemizde Amerikan Board hakkında yapılan önemli çalışmalardan bazıları için bkz.: Ayşe Aksu, Robert Kolej'in İzinde: Türkiye'de Amerikan Misyonerliğinin Eğitim Stratejisi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017; Erdal Açıkşes, Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri, TTK Yayınları, Ankara, 2003; Erdal Açıkşes - Rahmi Doğanay, Amerika'nın Yüzyıllık Ortadoğu Hayali: Chester Projesi, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 2010; Gülbadi Alan, Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri, TTK Yayınları, Ankara, 2008; Mithat Aydın, Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri, Yeditepe yayınları, İstanbul, 2008; Ali Rıza Bayzan, Küresel Vaftiz: Misyoner Örgütlerin Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerini Hristiyanlaştırma Operasyonu, IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul, 2004; Uygur Kocabaşoğlu, Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları, Arba Yayınları, İstanbul, 1989; Şamil Mutlu, Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları, Bilim Basın Yayınları, İstanbul, 2005; Ayhan Öztürk, Özgür Yıldız, Amerikan Protestan Misyonerlerinin Türkiye'deki Faaliyetleri (1820-1938), Arka Oda yayınevi, Kayseri, 2007; Özgür Yıldız, Anadolu'da Amerikan Okulları, IQ Yayınları, İstanbul, 2011; Özgür Yıldız, Anadolu'da Amerikan Misyonerleri, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015; Dilşen İnce Erdoğan, “Osmanlı Devleti'nde Amerikalı Misyonerler ve Van Ermeni İsyanı (1896)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2007; İdris Yücel, “Kendi Belgeleri Işığında Amerikan Board'ın Osmanlı Ülkesindeki Teşkilatlanması”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005; İdris Yücel, “Anadolu'daki Amerikan Hastaneleri ve Tıbbi Misyonerlik (1880-1930)”, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.

⁴ Board'un bu amacı daha önce basılmış olan diğer el kitaplarında da tekrarlanmıştır. Handbook for Missions and Missionaries of the American Board of Commissioners for Foreign Missions. Enlarged and Revised Edition Adopted by the Prudential Committee, 1928. s. 7.

yetkilendirilmiş misyonere destek sağlamıştır.”⁵ Board, 1870 yılından sonra en baştan beri temelini oluşturan “cemaatleri bağımsız sayan kilise yanlısı” (congregationalist) yapısı ile faaliyetlerine devam etmiştir.⁶ Başlangıçtaki hedefi Amerikan yerlilerini ve Amerika kıtasındaki Katolikleri Protestanlaştırmaktır ancak hedef daha sonraları “bütün dünyayı Protestanlaştırmak” olarak değişmiştir.

Amerikan Board Osmanlı’ya misyoner göndermeye karar verdiğinde Osmanlı Devleti dünyanın en büyük güçleri arasındadır. Board, Müslümanları Protestanlaştıramayacağına hükmedince kendisine hedef kitle olarak gayrimüslim halk kesimini seçmiştir. Amaç, Katolik, Gregoryan ya da Ortodoks olan Hıristiyanları, Protestanlığa döndürmektir. Önceleri Rumlar üzerine yoğunlaşmış ise de Rum Ortodoks kilisesinin karşı koyması ile beklenen netice elde edilememiş ve Ermeniler üzerine gidilmiştir.⁷ Gerçek amaç kendi çıkarlarına göre davranacak kişileri yetiştirmek ve gayrimüslim azınlığı Osmanlı hükümetine karşı kıskırtmaktır.⁸

Board Teşkilatı’nın Anadolu’daki eğitim faaliyetlerinin en yoğun olduğu dönem 19. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. 1860 yılında Harput’ta yapılan yıllık toplantıda Anadolu’daki misyonerlik faaliyetleri daha da kurumsallaştırılmış ve misyonlar belirli bir hiyerarşik yapı içerisinde coğrafi bölgeler göz önüne alınarak üç grup altında toplanmıştır.⁹

---

⁵ Missionary Research Library Archives: Section 12 Finding Aid for American Board of Commissioners for Foreign Missions Records, 1878 – 1958. http://library.columbia.edu/content/dam/libraryweb/locations/burke/fa/mrl/ldpd_4492650.pdf s. 2 Erişim: 10/10/2017.

⁶ American Board of Commissioners for Foreign Missions archives, 1810-1961: Guide. Houghton Library, Harvard College Library. <http://oasis.lib.harvard.edu/oasis/deliver/~hou01467> s. 3 Erişim: 10/10/2017.

⁷ Ermeni kimliği ve Büyük Ermenistan Projesi hakkında detaylı bilgi için bkz: Salim Cöhce, “Büyük Ermenistan’ı Kurma Projesi”, Ermeni Araştırmaları Sayı 1, 2001, s. 87-107; Salim Cöhce, “Ermeni Kimliği Hakkında Bir Değerlendirme”, Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu, (Subatan/Kars 17–21 Haziran 1991). Ankara, 1992.

⁸ Daha detaylı bilgi için bkz: Recep Şahin, Tarih Boyunca Türk İdarelerinin Ermeni Politikaları. Ötüken Yayınları, İstanbul, 1988; Erol Güngör, Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri, 4. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

⁹ Batı Türkiye, Merkezi Türkiye, Doğu Türkiye diye üç çalışma misyonuna bölünmüştür. Batı Türkiye Misyonu İstasyonları: İstanbul, Trabzon, Merzifon, Sivas, Kayseri, Bursa, İzmir

Merkezi Türkiye (eski adıyla Güney Ermenistan)- İstasyonları: Antep, Maraş, Adana, Saimbeyli (Haçin), Halep, Tarsus, Urfa

Doğu Türkiye (Kuzey Ermenistan) İstasyonları: Harput, Erzurum, Mardin, Bitlis ve Van’dır.

Batı Türkiye Misyonu'nun idari merkezi İstanbul, Merkezi Türkiye Misyonu'nun merkezi Antep, Doğu Türkiye Misyonu'nun merkezi ise Harput olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Board Türkiye'deki okullarının çoğunu kapatmış, misyoner sayısını azaltmış ve ülkede kalan okul, hastane ve yayınevi gibi kurumlarını Türk laik düzeni içerisine dâhil etmiştir. Bu yıllardan sonra Türkiye'de Board'un dini olan görüntüsü laik görüntüye bürünmüştür.¹⁰ 1924 yılında Batı, Merkezi ve Doğu Türkiye misyonları “Türkiye Misyonu” altında toplanmıştır.¹¹ 1928 yılına gelindiğinde Board'un Türkiye'de sekiz yerde üç hastanesi ve sekiz okulu bulunmaktaydı. 1920'lerden 1960'lara kadar olan dönem Board'un “adaptasyon ve yeniden yapılanma” (yeniden uyarlanma ve yapılanma) dönemi olarak adlandırılmıştır.

1957 yılında “İsa Birleşik Kilisesi” (United Church of Christ), iki Protestan kilise olan Evanjelist ve Protestan kilisesinin ve cemaatleri bağımsız sayan kilise yanlısı (Congregationalist) Hristiyan kiliselerinin genel konseylerinin bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Bundan sonra 1961 yılında İsa Birleşik Kilisesi'nin misyon programı olan “Birleşik Kilise Dünya Misyonerlik Kurulu” (United Church Board for World Ministries) yani UCBWM, ile Uluslararası Misyonerlik Kurulu (the Board of International Missions) birleşmiş ve ABCFM'nin yerini almıştır. 29 Haziran 1961 tarihinde resmi olarak ABCFM sonlandırılmıştır.

1960-1992 yılları arası UCBWM personel ve misyonerlerinde zayıfların verildiği bir dönemdir. Aleni bir şekilde bu dönemde Board kurumlarının Türk mülkiyeti ve idaresine transfer edilme politikası güdülmüştür. Ancak 1961 yılından 2000 yılına kadar UCBWM Ofisi Türkiye'de “Amerikan Board Heyeti” adını (kısaltması ABH) kullanmaya devam etmiştir.¹²

1968 yılında Board'un mülklerini güvence altına almak amacıyla Sağlık ve Eğitim Vakfı (SEV) kurulmuştur. Aynı vakıf 1998 yılında var olan Board kurumlarının (Tarsus Amerikan Koleji, Üsküdar Amerikan

¹⁰ American Board Timeline <http://www.dlir.org/images/stories/dlir/arit/timeline2.pdf>
Erişim: 10/10/2017.

¹¹ Bahsedilen Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş süreci ve Board misyonlarındaki hedef kitlenin dönüşümü hakkında detaylı bilgi için bkz. İdris Yücel, “A Missionary Society at the Crossroads: American Missionaries on the Eve of the Turkish Republic”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, C 8, S 15, s. 51-68, 2012.

¹² Missionary Research Library Archives: Section 12 Finding Aid for American Board of Commissioners for Foreign Missions Records, 1878 – 1958.
http://library.columbia.edu/content/dam/libraryweb/locations/burke/fa/mrl/ldpd_4492650.pdf
df s. 2 Erişim: 10/10/2017.

Koleji, İzmir Amerikan Koleji, Redhouse Basımevi ve Gaziantep Amerikan Hastanesi) tüm idari ve finansal kontrolüne sahip olmuştur.

1 Temmuz 2000 tarihinde UCBWM, İsa Birleşik Kilisesi'nin dört sözleşmeli papazlığından biri olan "Evrensel Kilise İdaresi" (Wider Church of Ministries) haline gelmiştir.¹³

2010 yılında ise önceki tüm Board kurumlarının resmi sahipliği SEV vakfına geçmiştir. Günümüzde Board, "İsa Birleşik Kilisesi'nin, Evrensel Kilise İdaresi'nin irtibat bürosu olarak faaliyetlerine devam etmekte" ve "insani yardım projelerini yürütmek amacıyla SEV idaresi ile işbirliği yapmaktadır."¹⁴

1810-1961	ABCFM (American Board of Commissioners for Foreign Missions) (Amerikan Board)
1961-2000	UCBWM ¹⁵ (United Church Board for World Ministries) (Birleşik Kilise Dünya Misyonerlik Kurulu)
2000- Günümüz	Wider Church of Ministries (Evrensel Kilise İdaresi)

Tablo1: Amerikan Board'un günümüze kadar almış olduğu isimler

2012 yılı Nisan ayı itibariyle, "ABCFM'nin idari makamının" tarihi olarak devamı niteliğinde olan, Türkiye'deki Amerikan İlmi Araştırmalar Enstitüsü (ARIT), kütüphanenin ve Amerikan Board Heyeti arşivlerinin koruyucusu/emanetçisi olmuştur. Kütüphane

¹³ Missionary Research Library Archives: Section 12 Finding Aid for American Board of Commissioners for Foreign Missions Records, 1878 – 1958. http://library.columbia.edu/content/dam/libraryweb/locations/burke/fa/mrl/ldpd_4492650.pdf s. 2. Erişim: 10/10/2017.

"Wider Church of Ministries" ifadesi Türkçe'ye "Genişletilmiş Kilise Papazlığı" olarak da çevrilebilir.

¹⁴ American Board Timeline <http://www.dlir.org/images/stories/dlir/arit/timeline2.pdf> Erişim: 10/10/2017.

¹⁵ 1960 yılından sonra UCBWM ofisi Türkiye'de "Amerikan Board Heyeti" (kısaltması ABH) adını kullanmaya devam etti. <http://www.dlir.org/images/stories/dlir/arit/timeline2.pdf> Erişim: 10/10/2017.

*kaynakları ARIT'in Arnavutköy'de bulunan İstanbul Merkezi'ndedir ve bilim insanları tarafından başvurulabilir.*¹⁶

Amerikan İlimi Araştırmalar Enstitüsü, (ARIT) 13 Mart 1963 tarihinde Washington'da Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen üniversitelerinin temsilcileri tarafından kurulmuştur. Hukukî varlığı Amerika Birleşik Devletleri'nin New York kentinde 17 Haziran 1964 tarihinde tescil edilmiştir ve vergiden muaf, kâr amacı gütmeyen bir bilim kurumudur.¹⁷

Board Koleksiyonu, Board'un faaliyet gösterdiği yerlerin tarihleri hakkında temel kaynaklardan olması bakımından çok önemlidir. Bu açıdan ARIT kütüphanesinin Amerikan Board belgelerini belirli projelerden fon ve kaynak olarak dijital ortama aktarma işleminin devamı konusu araştırmacıların erişiminin kolaylaşması ve mikrofilmlerin zarar görmemesi açısından önemlidir. Arşivin önümüzdeki yıllarda tamamının internetten araştırmacılarla paylaşılacağı duyurulmuştur.¹⁸

2. Amerikalı Kadın Misyonerler

Amerikan Board'un genel yapılanmasında kadın misyonerlerin rolü ve dolayısıyla kadınlara yönelik faaliyetler önemlidir. Ancak kuruluşunun ilk yıllarında Board içerisinde bekâr kadınların misyoner olarak denizaşırı ülkelere gitmesi işine sıcak bakılmamış ve sadece evli kadınların yani misyoner eşlerinin bu iş için uygun olduğu düşünülmüştür. Daha sonraları, misyoner eşlerinin gidilen ülkede aile hayatları ve bireysel davranışları ile oradaki topluma örnek oldukları gözlemlenmiştir. Yanında eşi olan misyonerler toplum tarafından kısa sürede benimsenmiş ve tehditlere daha az maruz kalmışlardır. Bu gibi sebeplerden dolayı Amerikan Board, kadın misyonerlerin misyon çalışmalarında görev almasını 1830 yılında kabul etmiştir.

İlk başlarda Amerikalı Protestan kadınlar ülkeleri dışındaki misyonerlik faaliyetlerine gönüllü dernekler kurmak yoluyla katkı vermişlerdir. Sonraları misyonerlik faaliyetlerine katkı sağlamak için yerel gruplar ve topluluklar oluşturmuşlardır. Bu kadın örgütleri, erkekler

---

¹⁶ American Board of Commissioners for Foreign Missions archives, 1810-1961: Guide. Houghton Library, Harvard College Library. <http://oasis.lib.harvard.edu/oasis/deliver/~hou01467> s. 5. Erişim: 10/10/2017.

¹⁷ Arnavutköy'de bulunan ARIT İstanbul şubesinin 1 Aralık 2017 tarihi itibarıyla İstiklal Caddesi No. 181, Beyoğlu adresinde, Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi (ANAMED) bünyesinde hizmet vereceği ilan edilmiştir.

¹⁸ Amerikan Board Heyeti'nin arşiv belgelerinin bir kısmına internetten "Uluslararası Araştırma için Dijital Kütüphane" (Digital Library for International Research) (DLIR) adresinden ulaşılabilir. <http://ccat.sas.upenn.edu/ARIT/Library.html> Erişim: 10/10/2017.

tarafından yönetilen kilise topluluk veya örgütlerinin gözetimi ve kontrolü altında olan yardımcı kuruluş niteliğinde olmuştur. Örneğin Kadın Board'larının en büyüğü olan ve 1868 yılı Ocak ayında Boston Massachusetts'te tüzel kişilik kazanan "Kadın Misyon Cemiyeti" WBM (Women's Board of Missions), aynı yılın Ekim ayında Chicago Illinois'de kurulan "Dahili Kadınlar Cemiyeti" WBMI (Woman's Board of Missions of the Interior) ve 1873 yılında California San Francisco'da kurulan WBMP (Woman's Board of Missions for the Pacific)¹⁹, misyon işlerindeki yönetim sorumluluklarını 1 Ocak 1927 yılında Amerikan Board'a devretmiş ve bu işlere destek sağlamak için katkı verecek kişileri arama işine son vermişlerdir.²⁰

Amerikan Kadın Board'ları Amerikan Board ile bağlantılı fakat ayrı kurumlar olarak 1868-1936 yılları arasında varlık göstermişlerdir. Bu kadın örgütleri, özellikle kız çocuklarının yetiştirilmesi için büyük çaba içine girmiş ve yatılı veya diğer kız okullarına öğretmen yetiştirmişlerdir. Bu kurumlar, ilerleyen zamanlarda, kendilerine hedef olarak sadece misyoner kadın yetiştirmeyi değil, aynı zamanda misyonerlerinin faaliyet gösterdiği bütün bölgelerdeki kadınların eğitilmesi gibi daha büyük bir hedef belirlemişlerdir.²¹ Kadın Misyonları Birliği'nin amacı Amerikalı kadın misyonerlere daha fazla para ve destek sağlamak ve kadınlar arasındaki Hristiyanlık bilincini arttırmak olarak özetlenebilir. Amerikan misyonerliğindeki kadın dayanışmasının sonucunda misyoner kadın sayısı ve bu kadınların almış oldukları maaşlar artmış, erkek misyonerlerin ulaşamadığı evlere girilmiş ve kadınların eğitilmesi feminist hareketin doğmasına neden olmuştur.

Kadın misyonerler, üzerinde çalıştıkları toplumların değer yargıları nedeniyle erkek misyonerlerin ulaşamadıkları kadınlara ulaşabilmiş ve erkek misyonerlere karşı oluşan tepkilerin önüne geçmişlerdir. Misyoner erkeklerin yaptıkları bütün işleri yapmalarına, çektikleri onca sıkıntı ve gösterdikleri başarılarla rağmen, erkek misyonerlerle kıyaslandıklarında Board tarafından hep ikinci planda görülmüş ve daha az ücret almışlardır.

¹⁹ Bu kadın örgütleri kadınlar tarafından yönetiliyorlardı ve Board'a bağlıydılar. Asla bağımsız kuruluşlar değillerdi. Ancak kendi misyonerlerini seçebiliyor ve onlara para kaynağı sağlayabiliyorlardı. Sadece bekâr kadın misyonerleri görevlendirebiliyorlardı, diğerlerinin görevlendirilmesi yine Board tarafından yapılıyordu.

²⁰ Handbook for Missions and Missionaries of the American Board of Commissioners for Foreign Missions. Enlarged and Revised Edition Adopted by the Prudential Committee, 1928. s. 7.

²¹ Kadın Boardları hakkında detaylı bilgi için bkz.; Priscilla Stuckey-Kauffman, "Women's Mission Structures and the American Board", http://www.ucc.org/about-us_hidden-histories-2_womens_mission_structures_and_the_american_board Erişim: 10/10/2017.

Misyoner kadınlar, misyon bölgelerinde ilerleyen yıllarda görev alacak olan kadınları yetiştirecek elemanlar olarak görüldükleri için titizlikle seçilmiş ve detaylı bir eğitimden geçmişlerdir. Kadın misyoner adaylarına, kadın misyoner okullarında Hz. İsa sevgisi verilmiş ve bunun yanı sıra bu adaylar (özne-yüklem uyumu bakımından önerdiğim ifade eklenmeli) ev işleri, annelik, el işi ve öğretmenlik gibi konularda eğitime tabii tutulmuşlardır. Yüksek moral gücü veren ve dayanma azmi aşıl原因an bu kurumlar da Board ile bağlantılıdır. Kadın misyoner yetiştiren en önde gelen okullar; Mount Holyoke Missionaries, Utica Female Seminary, Wellesley Koleji, Abbott Female Seminary ve Boston Female Society'dir.²² Kadın misyonerler bu okullarda aldıkları eğitimle “dünyanın geri kalmış karanlık bölgelerini Hristiyanlık ile aydınlatmak” amacıyla yola çıkmışlardır.

Amerikan Board misyonerlerinin faaliyetlerinin Anadolu'da hem kalıcı olması hem de geniş alanlara yayılmasında Amerikalı kadın misyonerlerin rolü büyüktür. Osmanlı'daki Amerikalı misyoner kadınların profili diğer çoğu bölgede de olduğu gibi, misyoner eşinin yanında gelen evli kadınlar, Amerika'dan görev yerine gönderilen bekâr kadınlar ve misyoner ailenin kızı olarak Osmanlı topraklarında doğan kadınlar olmak üzere üçe ayrılır. Osmanlı'da faaliyet gösteren Amerikalı misyoner kadınlar, üzerlerinde çalıştıkları toplulukları etkilemede ve rol modelleri olmada başarılı olmuşlardır. Osmanlı halkının davranışlarını, aile yapısını, kendi ülkeleri ile karşılaştırmışlardır.

Kadın misyonerlerin en faal olduğu 19. yüzyılın son çeyreği Amerikan misyonerlik faaliyetlerinin “hasat mevsimi” olarak adlandırılmaktadır ve Ermeni ayaklanmalarının çıktığı döneme denk düşmektedir.²³ ABD'nin misyonerlik faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecini hızlandırmış ve Amerikan hegemonyasının dünyanın her bir tarafına yayılmasını sağlamıştır. Ermeni meselesinin oluşumunda ve bu meselenin günümüze kadar sürmesinde ABD'nin misyonerlik faaliyetleri önemli role sahiptir.

Amerikalı Misyoner kadınların yazdıklarının incelenmesi, Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerini detaylı bir şekilde anlattıkları belgeler olmaları bakımından ve günlük hayatı, gelenek görenekleri gösterdikleri ve içeriden birinin anlatılarını, korkularını hayallerini aktardıkları için çok önemlidir. Bu yüzden çalışmanın ikinci kısmında bir örnek sunabilmek için Board'un önemli kadın misyonerlerinden biri olan Corinna Shattuck üzerinde durulacaktır.

²² Board görevlendireceği personellerinin eşlerini genellikle bu okullardan seçmiştir.

²³ Detaylı bilgi için bkz: Frank Andrews Stone, Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi: Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları, çev. Ayşe Aksu, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

Emily Clough Peabody, *Corinna Shattuck: Missionary Heroine* (Corinna Shattuck: Misyoner Kadın Kahraman) başlıklı biyografisinde Corinna Shattuck'ın yaşam hikâyesini kaleme almıştır. Kitap “Dâhili Kadın Misyonları Birliği” (WBMI) tarafından 1913 yılında basılmıştır. Corinna Shattuck, bu eserde Amerikan bakış açısıyla iyiliksever bir misyoner ve “Ermeni yetimlerin annesi” olarak anlatılmaktadır. Peabody'nin eseri Corinna Shattuck hakkında araştırma yapmak isteyenlerin ilk ulaştıkları kaynaklardan biri olduğundan, Shattuck'un okuyuculara nasıl takdim edildiğini göstermek amacıyla hayat hikâyesi öncelikle bu eserden yapılan alıntılar ile aktarılacaktır. Bunu yapmaktaki amaç Board'un çalışanlarını ve faaliyetlerini nasıl ve hangi dili kullanarak meşru kıldıklarını göstermektir. Çalışmanın son bölümünde Corinna Shattuck'un ulaşılabilen eserlerinin²⁴ listesinin sunulması ile araştırmacıların daha objektif çalışmalar yapmasının önünün açılması hedeflenmektedir.

Resim 1: Corinna Shattuck

3. Emily Clough Peabody'nin Kaleminden Corinna Shattuck'ın Yaşam Hikâyesi: Urfa Faaliyetleri Öncesi

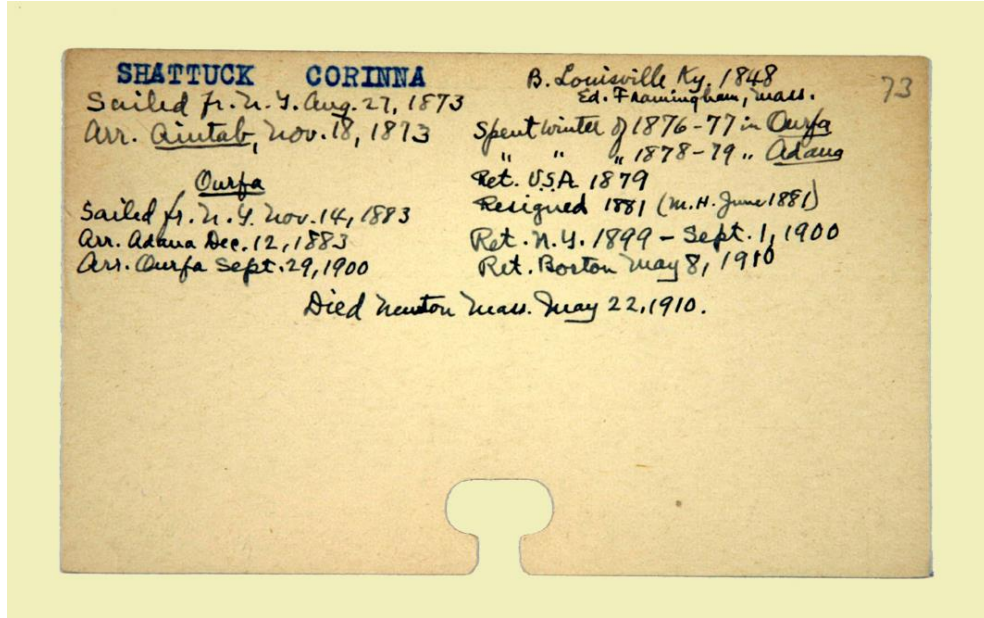
²⁴ Corinna Shattuck'un burada adı geçen eserlerinin detaylı analizleri bir başka çalışmanın konusudur. Eserlerinin bir kısmı 2-4 Şubat 2018 tarihleri arasında Antalya, Kemer'de düzenlenen Uluslararası Multidisipliner Akademik Çalışmalar Sempozyumunda “Corinna Shattuck'un Hayatı ve Kişisel Yazılarının Analizi” başlıklı bildiri olarak tarafımızdan sunulmuştur.

Fusun Çoban Döşkaya

Emily Clough Peabody kitabında Amerikalılara bir azize olarak sunduğu Corinna Shattuck hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

21 Nisan 1848 yılında, ABD'nin Louisville şehri, Kentucky Eyaleti'nde doğan ve dört yaşında yetim kalan Shattuck, Acton, Massachusetts'de yaşayan büyükanne ve büyükbabası tarafından yetiştirilmiştir. 16 yaşında öğretmen olmuş, üç yıl sonra papazın eşinin onun misyonerliğe olan ilgisini keşfetmesi üzerine Framingham'daki Eyalet Okulu'na giderek misyonerlik hayatına hazırlanmıştır. Öğrencilerinin misyonerliğe olan ilgisini arttırabilmek için, okulun eski mezunlarından olan ve Antep'te kızlar için yatılı bir okulun başında bulunan Amerikalı misyoner Myra A. Proctor ile yazışmaya başlamıştır. Shattuck'un bu yazışmaları, Antep'teki misyonerleri o kadar etkilemiştir ki, mezun olur olmaz Bayan Proctor'un yanına katılma teklifi almış ve 27 Ağustos 1873 tarihinde Türkiye için yola çıkmıştır.

Resim 2: Corinna Shattuck için personel kayıtları²⁵

Yirmi beş yaşında iken, Board'un "Merkezi Türkiye Misyonu"nun görevlisi olarak Osmanlı topraklarına gelmiştir. Türkiye'deki ilk yılları dil

²⁵ Amerikan Bord Heyeti (American Board), Istanbul, "Personnel records for Corinna Shattuck," American Research Institute in Turkey, Istanbul Center Library, online in Digital Library for International Research Archive, Item #15577, <http://www.dlir.org/archive/items/show/15577> (accessed May 14, 2018).

öğrenmek, okullarda ders vermek ve diğer misyonerlerle birlikte çevre gezileri ile geçmiştir.²⁶

Üç yıl sonra Dr. Fuller'a Urfa gezisinde katılmıştır. Urfa gezisi sırasında, fahiş fiyat isteyen katırcılara bu parayı ödememiş ve en yakın olan şehre bir yol bulup giderek, oradan gönderdiği bir karavan ile geride kalan misyonerleri yanına getirtmiştir. Bu geziden sonra aylarca at sırtında bölgede incelemelerde bulunmuştur. Antep'teki öğretmenlik deneyiminden sonra Urfa için işe başlama kararı alarak, daha çok yardıma ihtiyacı olduğunu düşündüğü yetişkin kızlar için okul açmak fikriyle yanına Ermeni bir öğretmen alarak kısa süreliğine Urfa'ya yerleşmiştir. Okulunda kızların çok hevesli oldukları dikişi "bir yem ve dikkat dağıtma" olarak kullanmış, ev ziyaretleri ile yeni insanlar tanımış ve kısa sürede 200'e yakın kadın ve kızın papaz Abouhayat'ın Pazar vaazına katılmasını sağlamıştır.²⁷

1878 yılı başında birkaç aylığına biri yerli olan iki öğretmenle birlikte "en yakın postaneden 36 mil uzaklıkta olan" Keşap'a (Kessab) gitmiştir. Üç ay sonra Misyonerlerin Yıllık Toplantısı'nda Bayan Proctor ile birlikte Antep'teki kız okulundaki görevinden Antep'in dış istasyonlarında çalışmak için istifa etmiştir.

Adana'da görevlendirildiği okulda okulun ilk günü sadece bir öğrenci olmasına rağmen üç ayın sonunda bu sayı 80 öğrenciye yükselmiştir. Kış mevsiminde ağır hastalanan Shattuck, sağlığına kavuşmak için bir yıllığına ABD'ye (Colorado'ya) gitmiştir.²⁸ Colorado'da sağlığına kavuştuktan sonra Colorado College'da çalışmıştır. Bu süre içinde kilise üyeliğini Framingham, Massachusetts'den Colorado Springs'in İlk Cemaatsel Kilisesine (First Congregational Church of Colorado Springs) alıp kendini kilise aktivitelerine vermiştir.²⁹

Dört yıl aradan sonra, 1883 yılında, sağlığının ABD kadar Türkiye'de de iyi olacağını düşünen bir doktor sayesinde, WBMI'nın misyoneri olarak Shattuck'un yarım maaşlı bir şekilde Türkiye'ye dönmesine izin verilir ve ilk görev yeri Maraş Kız Okulu olarak belirlenir. Maraş'a geldiğinde ciğerlerinden birisi çalışmaz durumdadır ancak o bunu sorun etmez ve işlerine devam eder.³⁰ Tüm bunlar başına geldiğinde daha misyonerlik görevi boyunca gerçekleştireceği en önemli işlerine başlamamıştır.

²⁶ Emily Clough Peabody, Corinna Shattuck-- Missionary Heroine, The Woman's Board of Missions of the Interior Press, Illinois, Chicago, 1913, s. 8.

²⁷ Peabody, Corinna, s. 8.

²⁸ Peabody, Corinna, s. 9.

²⁹ Peabody, Corinna, s.10.

³⁰ Emily Clough Peabody. "Chapter VI-Lesson XI Corinna Shattuck-Missionary Heroine of Oorfa", Lives Worth Living-Studies of Women, Biblical and Modern, Especially Adapted

Maraş'taki işi ekseriyetle İncil ve tarih öğretmektir. Ancak o, misyona gelen gayrimüslim öğrencilerin yerli öğretmenlerden pek bir şey öğrenemedikleri düşüncesine kapılır. O yüzden, okuldaki mesaisini arttırıp daha çok ders vermeye talip olur. 1892 yazına gelindiğinde bilemediğimiz bir sebepten dolayı Maraş'taki görevinden istifa eder ve Urfa'da görevlendirilmeyi ister.³¹

4. Emily Clough Peabody'nin Kaleminden Corinna Shattuck'ın Yaşam Hikâyesi: Urfa Faaliyetleri

Misyon, Corinna'nın Urfa'da görevlendirilme isteğini kabul eder. Corinna Shattuck Ekim 1892'de yanında genç misyoner Bayan Melinger ile birlikte Urfa'ya varır. Urfa'ya gelir gelmez;

*Pazar ve gündüz okulunda her zamanki işine ve dostane ev ziyaretlerine başlar... 1895 yılı başlarında, siyasi sorunların dedikoduları Urfa'ya varır.... Bayan Melinger bunlardan bazılarını bakarken kendisi de hastalığa yakalanır, şans eseri hayatta kalmayı başarır. Sonrasında sağlığına kavuşmak için İzmir'e gidip Bayan Shattuck'u yerli yardımcıları ile Urfa'da yalnız bırakır.*³²

1895 yılı Ermeni komitacılarının en yoğun faaliyette buldukları ve gözlerini kırpmadan kendi dindaşlarını kışkırtıp isyan ettirmek suretiyle Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçtikleri yıldır. Bu taşkınlıklar Osmanlı ülkesinin pek çok yerinde olduğu gibi Urfa'da da Müslüman ahalinin tepkisine sebep olmuş ve neticede iki toplum arasında istenmeyen olaylar yaşanmıştır. Bu arada karşılıklı darp yanında, şehirlerin belirli kısımlarında ölümlere sebep olacak olaylar gelişmiştir. 28 Aralık 1895'te patlayan Urfa olayları³³ sırasında yaklaşık 60 kişi ölmüş ve şehrin bazı kesimleri de tahrip olmuştur. Bu olayları klasik batılı mantığı ile ele alan ve kaydeden Emily Clough Peabody, olaylardan sonra Bayan Shattuck'un güvenli gördüğü Antep'e taşınmak için her yolu denediğini ancak hükümetten gerekli seyahat iznini alamadığını aktarır.³⁴

---

for Groups of Young Women in Churches and Clubs, University of Chicago Press, Illinois, 1915, s. 136.

³¹ Peabody, Corinna, s. 10.

³² Peabody, Corinna, s. 12.

“Dostane” ifadesi üzerinde burada dikkatle durulmalıdır. Bu tür faaliyetlerin genellikle propagandaya yönelik olduğu bilinmektedir.

³³Detaylı bilgi için bkz: Bilal N. Şimşir, Ermeni Meselesi 1774-2005, Bilgi yayınları, İstanbul, 2005; Azmi Süslü, Ermeniler, Tehcir ve Sonrası, Berikan Yayınları, Ankara, 2009.

³⁴ Peabody, “Chapter VI”, s. 136.

Emily Colough Peabody sonraki günlerde olanları şöyle betimler:

28 Aralık 1895 günü beklenen saldırı gerçekleşir. Bayan Shattuck şehirdeki tek misyonerdir ve yardımcıları yerli Ermenilerdir. ... Kadın ve çocuklar evlerinden çıkarılmış cami ve hanlara kapatılmış, bu arada evleri yağmalanmıştır. Shattuck'un evinin önünde 'burası bir yabancıların evi, buraya girmek yasak' diyerek bir bekçi beklemiştir. Komşuları duvarlardan atlayarak Shattuck'un evine sığınmışlar, Cumartesi gecesi evinin her yeri, yatak odası, mutfağı, hatta ahır bile Shattuck'un gölgesi altında olmak isteyen insanlarla dolmuştur. O gece hiç uyumadıktan sonra Shattuck, Pazar sabahı kendi evine sığınan erkekleri Protestan kilisesinin dersliğine gitmeye ikna etmiş ve bir gün yetecek kadar yiyecek ile onları oraya saklayıp üstlerini de kilitlemiştir. Ağır bir sorumluluk üstlenmiştir ancak bu durum onları evinde tutmasından daha az risklidir diye düşünür. Pazar öğleden sonra askerler Shattuck'un evine gelirler ve evde erkek olup olmadığını anlamak için pencerelerden içeriye bakarlar. Evde çocuk ve kadınlardan başkası kalmadığından o ve diğerleri dürüstçe hayır derler. Gün boyu ateşe verilen evlerden, yakılan yün ve pamuk kokuları gelir. Gregoryen kilisesinin yakılması ile sonuçlanan olaylar sonrasında 3000'in üzerinde insan kaybolur. Bu sırada hizmetkârı Hagopjan, Shattuck'un hep yanındadır. Pazartesi anonslar yapılır ve insanlar saklandıkları yerlerden sokağa çıkarlar. Protestanların kaybı 110'dur. Shattuck'un papazı ve bazı liderleri öldürülmüştür.³⁵

"Shattuck'un cesareti ve becerikliliği sayesinde ... en azından 300 kişinin hayatı kurtulmuştur." Ancak zor görev şimdi başlamaktadır. Yetimler akrabalarına ve arkadaşlara gönderildikten sonra bile 3000'den fazla yetim açıkta kalmıştır. Bunların 150'sini Shattuck himayesine alır ve "Ermeni yetimlerin annesi" haline gelir.³⁶

Bölgede onun evinden büyük bakım yeri olan bir başka kadın yoktur. Farklı sanayi işlerinde, çaresiz kadın ve çocukların organizasyonunu sağlayarak, bitip tükenmeyen enerjisini ortaya koyar ve bir iş kadını olarak yeteneğini gösterir.³⁷

Bir iş arkadaşı Shattuck'un organizasyon ve liderlik yeteneğinin çok güçlü olduğunu, kendi fiziğinde bir kadının katlanabileceğinden daha fazlasına dayandığını, soğuk dış görünümünün altında sıcak ve sevecen bir

³⁵ Peabody, Corinna, s.12. ve Peabody, "Chapter VI", s. 137.

³⁶ Peabody, "Chapter VI", s. 138.

³⁷ Peabody, Corinna, s. 15.

kalp olduğunu, ancak gereksiz acımlar ile asla vakit kaybetmediğini ve iyi bir arkadaş olduğunu belirtir.^{38 39}

Peabody'nin anlatımında Corinna Shattuck Urfa'da yaşanan olaylardan sonra kız ve erkekler için işe koyulur. Kızlara çamaşır yıkama, yemek pişirme ve dikiş ile başlanır daha sonra ipek nakışçılığı ile yaka ve mendillere hassas işler işleme ile devam edilir.⁴⁰ Erkeklerle ekme pişirme, ayakkabı yapma ve üzüm bağlarında çalışma gibi işler öğretilir. Birçok zorluğun üstesinden gelinmesi gerekmektedir. Bu harap bölgede işler durgundur ve mallar için pazara ihtiyaç vardır. Ne iki bin insanı işte tutmayı sağlayacak malzemeyi temin edebilecek para, ne de yetkin öğretmenler çalıştırmak için gerekli para mevcuttur. Dul kadınların hayatlarını kazanması ve genç erkeklerin gelecekleri için iyi ticaret yapmayı öğrenmeleri gerekmektedir.

Resim 3: Corinna Shattuck'un Kurmuş Olduğu Mendil Bölümü, Urfa.⁴¹

Dört yıllık deneyimin ardından Shattuck, Osmanlı'da satışına ihtiyaç olmayan ipek nakışı satışı için Avrupa'yı ziyaret eder ve malların elden çıkarılması için birkaç toptan satış firması ile anlaşma yapar. Almanya'daki bir firma ve İrlanda Belfast'ta ki McBride şirketi Shattuck'a malzemeleri

³⁸ Peabody, Corinna, s. 16.

³⁹ Bu anlatılarda Shattuck her ne kadar bir kahraman olarak adlandırılrsa da onun Osmanlı Devleti'nin yıkılışında önemli bir pay sahibi olan sömürgeci kurumların ve misyonerlik örgütlenmesinin bir üyesi olduğu unutulmamalıdır.

⁴⁰ Peabody, "Chapter VI", s. 138.

⁴¹ William E. Strong, The Work of Their Hands: Industrial Missions of the American Board, Envelope Series, Cilt.18 Sayı.1 Nisan Boston, 1915, s. 11

verir ve yapılan işin ücretini öder. Bundan sonra nakış işi başarılı olur ve komşu kasabalarda da konuyla ilgili çalışmalar yapılmaya başlanır.⁴²

İki binin üzerinde kadın ve kız çocuğu düzenli olarak işe alındı ve her hafta 500 düzine nakışlı mendil gemi ile gönderildi. İstasyonun odaları kutularla o kadar doluydu ki Bayan Shattuck 12 yıl boyunca kendi özel odasını depo olarak kullandı ve kanepede veya açık havada uyudu. Cömert doğası sahip olduğu her şeyi başkaları ile paylaşmasına neden oluyordu. Ancak Shattuck en başta bir misyoner olduğunu asla unutmadı. Kutsal yazılardan bir pasaj okunup açıklanmadan ve ibadet edilmeden hiçbir iş vermiyordu. Böylelikle dul kadınlar ve yetim kız çocukları kendilerine bakmak için ve Hıristiyan hayatı yaşamak için eğitiliyorlardı.⁴³

Shattuck İngiltere’de nakış işleri ile ilgili olarak anlaşmalar yaparken bütün büyük şehirlerde ve kasabalarda toplantılar düzenliyor, yetimlere destek olmak için para topluyordu. Ancak İngiltere o sırada Güney Afrika savaşı ile meşgul olduğundan sonuçlar istediği gibi olmadı. Bunun üzerine ABD’ye gitti. Başlangıçta işler kötü olsa da daha sonra bazı büyük hediyeler geldi ve 1900 yılının Eylül ayında Türkiye’ye dönerken her şey yolunda gözüküyordu.⁴⁴

Urfa’ya dönüşünde şunları yazdı: “Burası hiç bu kadar güzel veya evde badana ve boyaya hiç bu kadar ihtiyaçlı gözükmemişti, ama burada olmaktan son derece mutluyum; yardımcılarımı sıhhatli bulmaktan memnunum ve çocuklar-- ne kadarda büyümüşler.”⁴⁵

Shattuck döndükten sonra yanında etkili bir genç erkek getirmediği için pişman oldu. Erkek öğrencilerin başına geçmesi için böyle birine ihtiyaç vardı. Onu da ancak dört yıl sonra İrlanda’nın Belfast şehrinde buldu. Adamın adı Bay George Gracey’di. Bu kişiyle beraber erkeklerle sistematik çalışma başladı. Bir terzi ve ayakkabıcı dükkânı ile marangozluk ve demirci dükkânı açıldı. Buralarda çalışan erkeklere mezun olduklarında yaptıkları işlere karşılık belirli bir miktar ücret ödeniyordu. Bu para genellikle onların ticarete başlamaları için yeterli sermayeyi oluşturuyordu. Bunun yanı sıra ellerini kullanarak çalışmalarını erkekleri daha entelektüel çalışmalara doğru yönlendiriyordu. Beraber çalışmayı öğrenen erkekler ırkla ilgili önyargılarından arınıyorlardı. Bu bölgenin insanları için toprağı nasıl ekeceğini öğrenmek çok önemliydi ve çiftçilik erkeklerin eğitiminin önemli bir parçasını oluşturuyordu. Okul önemli miktarda çiftlik hayvanına sahipti

⁴²Peabody, Corinna, s. 18.

⁴³Peabody, Corinna, s. 19.

⁴⁴Peabody, Corinna, s. 19.

⁴⁵Peabody, Corinna, s. 20.

ve onların bakımını yapıyordu. Bu konuda ihtiyaç duyulan ekstra binalar erkek öğrenciler tarafından yapılıyordu.

Peabody'e göre ileri görüşlü ve çok inançlı biri olan Shattuck, okulda güçlü liderler yetiştirmek isteyen ve dini işleri önemseyenlerden, halkı öne çıkarması ile ayrılıyordu. Onların isteklerine katılıyor ancak okulun çıkaracağı liderlere destek olacak yetenekli işçilere de ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. El ile yapılan işlerin, okullarından mezun olan öğrenciler tarafından küçümsenmesini istemiyordu. Ticarete atıldıklarında genç öğrencilerinin dede ve babalarından farklı olmalarını ve daha yaratıcı işler ortaya koymalarını istiyordu. Onun bu tavrı her sınıftan insandan saygı görmesini sağlıyordu. Türkler arasında, Shattuck'un işine hâkimiyeti ve isteklerine ulaşmak için insanlar ve olaylar ile ilgili olarak yaptıkları, saygı uyandırıyordu.⁴⁶

Yine Peabody'e göre, Shattuck insanlar arasında arabuluculuk yapan çok sosyal bir insandı. Sıkıntıda olan insanların derdi onun derdi olurdu. Bu özelliği onun 1902 yılının Aralık ayında körler için giriştiği işte en güzel şekilde ortaya çıktı ve bu iş daha sonra "Shattuck Körler Okulu" olarak bilinecek olan projeye dönüştü.⁴⁷

Gündüz okulunda çalışan Mary Harootoonyan (Haratunyan) isimli yetim bir öğretmen kör oldu ve Bayan Shattuck sayesinde İngiltere'nin Royal Normal College Körler Okuluna eğitim görmeye gitti. Burada görme engelliler alfabesini öğrendi ve çok iyi daktilo kullanır hale geldi. Urfa'ya döndüğünde kör çocukları etrafında toplayıp onlara okumayı öğretti. Birkaç ay sonrasında bu çalışma bir okul haline dönüştü. Bayan Shattuck bu okulu ve okuldakileri ziyaret edip onların İncil, müzik ve el örgüleri konusunda almış oldukları eğitimleri izlemekten hiç yorulmazdı. Okulun öğrencilerinden bir kız "eskiden onları görmek için evlerine misafir geldiğinde fareler gibi saklanacak yer aradıklarını" artık eve gelenlerle "farklı konular üzerine konuşmakta olduklarını ve neredeyse kör olduklarını unuttur hale geldiklerini" anlatmıştı.⁴⁸

---

⁴⁶ Peabody, Corinna, s. 20-22.

⁴⁷ Shattuck Körler Okulu hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Abdullah Ekinci, İsmail Asoğlu, "Urfa'da Bir Hristiyan Kadın Misyoner: Corinna Shattuck ve Faaliyetleri". Osmanlı Urfası. Ed. Abdullah Ekinci. C 1, Urfa Okulu Yayınları, Şanlıurfa, 2017, s. 404-421.

Urfa Körler Okulu hakkında 6-8 Nisan 2018 tarihleri arasında Şanlıurfa'da düzenlenen III. Uluslararası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Tarihi Sempozyumu'nda "Mary Haratounian ve Urfa Körler Okulu" başlıklı bildiri tarafımdan sunulmuştur.

⁴⁸ Peabody, Corinna, s. 25-26.

1908 yazında Türkiye’de siyasi değişiklikler meydana geldi ve yeni anayasa ilan edildi.⁴⁹ Bu dönem Shattuck’un yazmış olduğu mektuplarda insanların büyük bir huzursuzluk içerisinde olduğu ve otoriteye başkaldırdıkları yıl olarak anlatılmıştır. Sonra Adana’daki olay da Bayan Shattuck’un arkadaşlarından birkaçının öldürülmesi, kör öğretmen Mary’nin uzun süre esir alınıp, Urfa’da öldü diye yasının tutulması, gözetimi altındaki yetimhanelerin büyük finansal sorumluluğu gibi olaylar Bayan Shattuck’un sağlığının iyiden iyiye kötüleşmesine neden olur. Yanına yardımcı birini bulmak için ABD’ye gitmeye karar verir. Sıkıntısını ve ihtiyacını anlattığında genç bir adamın ve karısının onun bıraktığı yerden işlerine devam etmeyi kabul edeceğine inanır. 27 Nisan 1910’da ABD’ye geri dönmek için yola çıkar. Biraz değişiklik ve dinlenmenin onu daha önceki yıllarda olduğu gibi iyileştireceğini düşünür. Seyahati sırasında yolda çeşitli dostlarından yardım görür. Çok yorgun ve bitkindir. Boston’a vardığında hemen hastaneye kaldırılır. Daha sonra şehrin banliyölerinden biri olan Cullis Home’a gönderilir. Burası hakkında bir arkadaşına yazdığı mektupta “sonunda iyi bir yerde saklanıyorum. Sabahtan korkmadım. Öğlenleri hiç korkum olmadı ve akşamdan da korkmamalıyım. İşim hiçbir şey. Yaptığım her şey O’nun (Tanrı) içindi” der. Ancak zayıf ve bitkin misyonerin işi bitmiştir ve 22 Mayıs 1910 tarihinde bir Cumartesi sabahı ölür.⁵⁰

Emily Clough Peabody, Shattuck’un hayatını anlattığı eserinin sonunda onun hayatını verdiği ülkede ölmesine izin verilmemiş olmasından dolayı duyduğu üzüntüyü aktarır. Shattuck’un bedeni doğduğu ülkede gömülü olsa da, kalbinin Urfa’lı Ermenilerin hayatlarında yattığını söyler.⁵¹

5. Urfa ve Corinna Shattuck

Amerikan Board, Ermenilerle Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Urfa’da, 1844’te İncil ve dini kitaplar dağıtarak işe başlamıştır:

*Amerikan Board, Urfa’da henüz bir misyon merkezine sahip değil iken, ilk faaliyetlerine Antep’ten aldığı destekle başlamıştır. Her yerleşim yerinde ilk faaliyetlerini halka kitap dağıtarak halkın Protestanlığa, bir bakıma yenilikçi ve reformcu dinî söylemlere karşı tavrını ve nabzını ölçmeyi bir prensip haline getirmiş olan Amerikan Board, Urfa’da da faaliyetlerine Kitab-ı Mukaddes ve dinî içerikli kitap dağıtımı ile başlamıştır.*⁵²

⁴⁹ Bknz. 31 Mart Vakası Belgeleri.

⁵⁰ Peabody, Corinna, s. 26-27 ve Peabody, “Chapter VI”, s. 142.

⁵¹ Peabody, Corinna, s. 28.

⁵² Bahattin Turgut, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Amerikan Bord Misyonerlerinin Urfa’daki Faaliyetleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, Haziran 2015, s. 199.

Fusun Çoban Döşkaya

*Amerikan Board misyonerleri gittikleri yerlerde ilk önce kendi matbaalarında bastırarak İncilleri, dinî kitapları veya broşürleri dağıtarak insanlarla iletişim kurmaya, bölge insanının misyonerlere karşı tepki ve tavırlarını tespit etmeye çalışmışlardır. Şayet kitap dağıtımını esnasında kendilerine karşı bir sempati görürlerse bu durum onların faaliyetlerini o çevrede arttırmalarına cesaret kazandırmış, aksi takdirde tedbirli hareket etmek zorunda kalmışlardır.*⁵³

Urfa 1850’de Antep’in dış istasyonu olmuş 1857’de istasyon haline gelmiş ve 1870 yılından sonra tekrar Antep’in dış istasyonu olmuştur.⁵⁴

Hastalığı sebebiyle tedavi için gittiği ABD’de ki dört yıllık süreyi hariç tutarsak, Corinna Shattuck 1873 ile 1910 yılları arasında tam otuz üç yıl Türkiye’de yaşamıştır. Bu otuz üç yılın, 18 yılını Urfa’da geçirmiş ve birçok faaliyette bulunmuştur. 1892 yazında Urfa’da görevlendirilmesini talep ettiğinde 44 yaşındadır. Bir misyoner olarak Urfa’yı Hristiyanlık öğretisinde kutsal bir şehir olması bakımından bilmektedir ve buradaki daha önceki kısa süreli ziyaret ve eğitim faaliyetlerinden ötürü de şehri tanımaktadır. Urfa’ya ilk gelişi Türkiye’ye geldikten üç yıl sonra 1876 yılında olmuş ve kısa sürede burada bir kızlar okulu açmak için izin almıştır. Başlangıçta on üç kız ve beş kadınla eğitime başlamış, ev ziyaretleri ile öğrenci sayısını arttırmıştır. Buradaki çalışmaları ile dikkat çekmiş ancak o tüm bunlara rağmen kendisini yalnız hissetmiştir.

“Amerikan Board teşkilatının çalışma stratejilerini incelediğimizde, bu kuruluşların faaliyetlerinin azınlıkların, özellikle de Ermeni nüfusun yoğun olduğu şehirlerde yoğunlaştığı görülmektedir” ve Urfa da bu şehirlerden birisidir.⁵⁵ Shattuck 1892 yılında ikinci kez Urfa’ya geldiğinde Amerikan Board’un Urfa’da neredeyse elli yıla yakın süren bir misyonerlik faaliyeti geçmişi vardı.

Corinna Shattuck’un Urfa hakkında yazmış olduğu üç makaleye ilaveten Maraşlı kötürüm bir kadın hakkında yazmış olduğu bir makalesi de vardır ve makalelerin başlıkları şöyledir:⁵⁶

- Ourfa’s Streets Dyed Crimson (Urfa’nın Caddeleri Kan Kırmızıya Boyandı), 1896

-A Pastorate in Turkey (Türkiye’de bir Papaz), 1905.

⁵³ Turgut, agm, s. 210.

⁵⁴ Yücel, Kendi Belgeleri, s. 171-173.

⁵⁵ Turgut, agm, s. 197.

⁵⁶ Çalışmadaki tüm çeviriler tarafımdan yapılmıştır.

- For Young People: Palsied Hatoon of Marash (Genç İnsanlar için: Maraşlı Kötürüm Hatun), 1891.

- The Massacre at Urfa (Urfa'da Katliam), 1896.

Amerikan Bord'un Mikrofilm Arşivinde ise Corinna Shattuck'un 1900-1908 yılları arasında Urfa ve Germüş köyündeki faaliyetlerini içeren 10 raporuna ulaşılmıştır. Amerikan Bord'un Mikrofilm Arşivindeki Shattuck'un Urfa hakkında kaleme aldığı raporlarının başlıkları şöyledir:⁵⁷

-“Urfa Çalışmasının Çeşitli Bölümlerinin Raporları, 1900-1901”

-“Urfa'nın Yerleşik Misyonerleri Nezareti altında yapılan Çalışmanın Raporu, Haziran 1901-1902”

-“Urfa ve Germüş⁵⁸'de Misyon Çalışması Raporu, Haziran 1905”

-“Yetimhane Çalışması Raporu ve Türkiye Urfa Ermeni Misyonu ile ilgili olarak Erkek Sanayi Enstitüsü Raporu, Aralık 31, 1906”

-“1907 yılına ait Türkiye Urfa Amerikan Misyonunun Yetimler Çalışması ile ilgili olarak Sanayi Enstitüsü Raporu”

-“Urfa ve Germüş Çalışması Raporu, 1907-1908”

-“1908 yılına ait Türkiye Urfa Amerikan Misyonunun Yetimler Çalışması ile ilgili olarak Sanayi Enstitüsü Raporu”

-“Urfa Körler Okulu Raporu, 1908-1909”

-“Urfa Körler Okulu Tarihi şu şekildedir”

-“Urfa ve Germüş'de Misyon Nezareti altındaki Çalışmanın Raporu, 1908-1909”

Shattuck'un raporları dışında ayrıca Mary Haratounyan'nın Urfa Körler Okulu hakkındaki yazıları; Haziran 1903 ve 1904 tarihli Corinna Shattuck gözetimindeki iki adet çalışmanın çeşitli bölümlerinin raporları ve son olarak 31 Aralık 1903 tarihli, George F. Gracy tarafından yazılan ve yine Corinna Shattuck tarafından onaylanan “Amerika Urfa Misyonu ile ilgili olarak Erkek Sanayi Enstitüsü Raporu” da bulunmaktadır. Tüm bu raporlar 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarındaki Urfa'yı çeşitli yönleriyle anlattıkları için çok önemli kaynaklardır. Bunun yanında bölgedeki azınlıklar, özellikle Ermenilerin siyasi faaliyetleri ve durumu hakkında Shattuck'un ve onun yardımcılarının Board'a yazmış oldukları yıllık raporlar, çok değerlidir.

⁵⁷ Bu raporlar çalışmanın kaynakça bölümünde “ABCFM Mikrofilm Arşivi” başlığı altında verilmiştir.

⁵⁸ Germüş, Dağeteği köyü olarak da bilinmektedir

Emile Clough Peabody “Corinna Shattuck: Misyoner Kadın Kahraman” başlıklı eserinin yıllarca Corinna Shattuck ile yazışan Myra Proctor’un anlatıları sonucunda ortaya çıktığını söyler. Peabody, eserinin başında “kişisel haklarınızı feda edin fakat prensiplerinizi için bir kaya gibi olun” sözünü kendine slogan haline getirmiş olan Corinna Shattuck’tan “eski bir Türk şehrinde her gün saatlerce oturduğu masasında Ermeni yetimleri için planlar yapan asil misyoner” olarak bahseder. Onu, “en yakın misyon bölgesine üç günlük mesafede, 25 yılı aşkın bir süre, yarım ciğerle ve yarı maaşa çalışmış, Urfa’daki o gün “yüzlerce savunmasız kaçakla vahşi askerler arasında bir kaya gibi durmuş” birisi olarak anlatır.

Shattuck’un Urfa isyanında yüzlerce kişinin hayatını kurtardığından bahsedilir ancak o sürecin hazırlanması üzerindeki rolü üzerinde hiç durulmaz. Hâlbuki bu konuda özellikle Shattuck’un faaliyetleri hakkında Osmanlı arşivlerinde önemli bilgiler mevcuttur.⁵⁹

Amerikalı misyonerler, Urfa’daki faaliyetlerini genellikle Ermenilere yönelik olarak gerçekleştirmişlerdir. Ermeniler kadar olmamakla beraber Süryaniler üzerinde de çalışma yürütmüşlerdir. Özellikle Ermeni isyanlarının yoğunlaştığı 1890’lardan itibaren Ermenilere yönelik ilgi giderek artmıştır. Amerikan Board misyonerleri bir taraftan Gregoryen (Doğu kilisesine mensup Ortodoks) Ermenileri Protestanlığa kazandırmaya çalışırken diğer yandan onları isyana teşvik etmişlerdir.⁶⁰

Corinna Shattuck, 17 Şubat 1896’da *The San Francisco Call* isimli gazete de çıkan “Urfa’nın Caddeleri Kan Kırmızıya Boyandı” isimli yazısında bu görüşlerini detaylandırır.⁶¹ 1892’den itibaren Urfa’da eğitimin başında bulunan Corinna Shattuck, Sanayi Mektebi ve Sanat okulları ve Urfa Körler Okulu hakkında raporlar yazar.

1895’te vuku bulan Ermeni isyanından sonra Amerikalı Misyonerler, Corinna Shattuck öncülüğünde ekonomik yönden Ermenilere destek olmak için Urfa’da sanayi mektebi ve sanat okulu da açmışlardır. Shattuck, körler için Osmanlı’da belki de bir ilke imza atarak “Urfa Körler Okulu”nu açarak (1902) onların da gönüllerini kazanmasını bilmiştir.⁶²

⁵⁹ Geniş bilgi için Bknz: Turgut, agm, s. 207.

⁶⁰ Turgut, agm, s. 209.

⁶¹ Corinna Shattuck, “Ourfa’s Streets Dyed Crimson”, *The San Francisco Call*, (Şubat 17, 1896).

⁶² Turgut, agm, s. 213.

Ancak Osmanlı'da açılmış olan ilk körler okulu olan Shattuck'un Urfa Körler Okulu, "bir misyonerlik aracı olarak projelendirilmiştir."⁶³ Okul fakir görme engellilerin eğitim ihtiyacını karşılamak görüntüsü altında onları Protestanlık propagandası ile karşı karşıya bırakmıştır. Her fırsatta hayırseverliği vurgulanan Shattuck, körlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda halka yardımcı olmuş ancak bunu karşılıksız yapmamıştır. Dini propaganda her daim kendini arka planda hissettirmiştir. Protestanlaştırdıkları Ermenilere maddi açıdan destek olmak için, atölyeler kurarken ve onlara iş alanı açarken de durum farklı değildir. Tüm bunlar Shattuck'un toplumun ihtiyaçlarını analiz hususunda göstermiş olduğu becerisinin bir kanıtıdır.

---

⁶³ Urfa Körler Okulu'nun misyonerlik projesi olması hakkında detaylı bilgi için bkz. İdris Yücel, "Bir Misyonerlik Uygulamasının Teorisi ve Pratiği: Urfa Amerikan Körler Okulu (1902-1914)", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, C 7, S 14, 2011, s. 65-86.

Sonuç

Urfa, Ermeni ve Süryani azınlıkların da yaşadığı bir şehir olması nedeniyle Amerikalı Protestan misyonierlerin ilgisi odağı olmuştur. Corina Shattuck, Antep, Adana ve Maraş'ta çalıştıktan sonra, 1892-1910 yılları arasında Urfa'da faaliyetlerde bulunduğı sırada buradaki eğitimin başına geçmiştir. Urfa'da yaptıklarıyla Board'un önemli kadın misyonierlerinden biri haline gelen Shattuck, faaliyetlerini genellikle Ermenilere yönelik olarak yapmış, yetimhane ve dul kadınlar evi açmış, kadınların el işlerini yurtdışına pazarlamış, bölgedeki yoksul çocukların zanaatkâr olarak yetişmesine öncülük etmiş ve tüm alanlarda aktif olarak çalışmıştır. 1895 Ermeni isyanının ardından Urfa'da, Ermenileri ekonomik olarak desteklemek için, Shattuck öncülüğünde, sanayi mektebi ve sanat okulu açılmış, bunu 1902 yılında Shattuck Urfa Körler Okulu takip etmiştir.

ABD'li misyonier Corinna Shattuck, Urfa'daki faaliyetleriyle çok sayıda kurumun kuruluşunda yer almış ve bölgedeki Ermeniler başta olmak üzere, Urfa toplumuna hizmet götürmüş biri olarak bilinir. Shattuck, çeşitli sosyal ve dini hizmetler sunarken Ermenileri merkezi otoriteye karşı cesaretlendirmiştir. Birinci hedefi olan İncil okumaları üzerinden Ermeniler üzerinde bir bilinç oluşturma ve ayrılıkçı fikirleri aşılama hep devam etmiştir. Hayırseverlik, eğitim ve sağlık hizmetleri ile üzerinde çalıştığı gayrimüslim cemaate sızmıştır.

Anadolu'daki Ermeniler arasındaki Ermenilik bilincinin Amerikan misyonier okulları ve misyonierleri tarafından güçlendirildiğı bilinmektedir. Corinna Shattuck da bu konuda üzerine düşen görevi yerine getirmiş ve Ermenilerin ayaklanması için bölgede bulunduğı süre zarfında gerekli zemini hazırlamıştır. Ayaklanmaların hemen öncesinde Board'un tüm istasyonlarında olduğu gibi burada da yerli çalışanlar kadrosu oluşturulmuş ve Ermenilerin düşmanlık hisleri bu kişiler ve misyonierler tarafından arttırılmıştır. Shattuck'un Urfa faaliyetleri de bu duruma bir istisna teşkil etmez.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

ABCFM/ Selected reports and Records, Identifier: ABA001701354, “Letter, to the American Minister at Constantinople, from Corinna Shattuck”, Date: 1899-02-28 https://www.archives.saltresearch.org/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=3849583silo_library=GEN01 Erişim: 10/10/2017.

American Board of Commissioners for Foreign Missions archives, 1810-1961: Guide. Houghton Library, Harvard College Library. <http://oasis.lib.harvard.edu/oasis/deliver/~hou01467> veya pdf versiyonu için http://oasis.lib.harvard.edu/oasis/deliver/pdfTransform?_collection=oasis&adid=hou01467&xslPrintFileName=FindingAidPDF.xsl&xslFileName=FindingAidNoHighlight.xsl&FileName=FindingAid.pdf Erişim: 10/10/2017.

Handbook for Missions and Missionaries of the American Board of Commissioners for Foreign Missions. Enlarged and Revised Edition Adopted by the Prudential Committee, 1928.

<http://www.dlir.org/archive/archive/files/2de07e4d6dd55d8e1aae877457a7c175.pdf> Erişim: 10/10/2017.

Missionary Research Library Archives: Section 12 Finding Aid for American Board of Commissioners for Foreign Missions Records, 1878 – 1958.

http://library.columbia.edu/content/dam/libraryweb/locations/burke/fa/mrl/1dpd_4492650.pdf Erişim: 10/10/2017.

Mission Studies: Woman’s Work in Foreign Lands, Woman’s Board of the Missions of the Interior press, 1897.

<http://hdl.handle.net/2027/nyp.33433068276744> Erişim: 10/10/2017.

The Missionary Herald: Containing the Proceedings of the American Board of Commissioners for Foreign Missions with a View of Other Benevolent Operations, for the year 1896. XCII. Boston: Press of Samuel Usher, 1896. <https://ia802704.us.archive.org/28/items/missionaryheral01missgoog/missionaryheral01missgoog.pdf> Erişim: 10/10/2017.

The Missionary Herald: Containing the Proceedings of the American Board of Commissioners for Foreign Missions with a View of Other Benevolent Operations, for the year 1903. XCIX, Boston: Beacon Press, 1903. <https://ia600208.us.archive.org/4/items/missionaryheral22missgoog/missionaryheral22missgoog.pdf> Erişim: 10/10/2017.

American Board Timeline

<http://dlir.org/images/stories/dlir/arit/timeline1.pdf> ve

<http://dlir.org/images/stories/dlir/arit/timeline2.pdf> Erişim: 10/10/2017.

ABCFM Mikrofilm Arşivi

Reel 661, No: 817-821 “Reports of Various Departments of Ourfa Work, 1900-1901” by Corinna Shattuck (Urfa Çalışmasının Çeşitli Bölümlerinin Raporları, 1900-1901, yazan Corinna Shattuck).

Reel 661, No: 825-826 “Report of Work under Supervision of Resident Missionaries of Ourfa, June 1901-1902” by Corinna Shattuck (Urfa'nın Yerleşik Misyonerleri Nezareti altında yapılan Çalışmanın Raporu, Haziran 1901-1902, yazan Corinna Shattuck).

Reel 661, No: 840-845 “Report of Various Departments of Work under care of Corinna Shattuck, Ourfa, 1903” June 17, 1903. (“Corinna Shattuck gözetimindeki Çeşitli Bölümlerin Raporları, Urfa, 1903”, 17 Haziran 1903).

Reel 661, No: 856-860 “Report of Various Departments of Work under care of Corinna Shattuck, Ourfa, June 1904” (Corinna Shattuck gözetimindeki Çeşitli Bölümlerin Raporları, Urfa, Haziran 1904).

Reel 661, No: 865-869 “Report of Mission Work in Ourfa and Garmooch, June 1905” by Corinna Shattuck. (Urfa ve Germüş de Misyon Çalışması Raporu, Haziran 1905, yazan Corinna Shattuck).

Reel 661, No: 875-877 “Report of Orphanage Work and Boys’ Industrial Institute in connection with the Armenian Mission in Ourfa in Turkey, December 31, 1906” by Corinna Shattuck. (Yetimhane Çalışması Raporu ve Türkiye Urfa Ermeni Misyonu ile ilgili olarak Erkek Sanayi Enstitüsü Raporu, Aralık 31, 1906, yazan Corinna Shattuck).

Reel 661, No: 889-892 “Report of the Industrial Institute in connection with the Orphan Work of American Mission in Ourfa in Turkey for the year 1907” by Corinna Shattuck. (1907 yılına ait Türkiye Urfa Amerikan Misyonunun Yetimler Çalışması ile ilgili olarak Sanayi Enstitüsü Raporu, yazan Corinna Shattuck).

Reel 661, No: 893-895 “Report of Work in Ourfa and Garmooch, 1907-1908” by Corinna Shattuck, August 5, 1908. (Urfa ve Germüş Çalışması Raporu, 1907-1908, yazan Corinna Shattuck, 5 Ağustos 1908).

Reel 661, No: 899-902 “Report of the Industrial Institute in connection with the Orphan Work of American Mission in Ourfa in Turkey for the year 1908” by Corinna Shattuck (1908 yılına ait Türkiye Urfa Amerikan Misyonunun Yetimler Çalışması ile ilgili olarak Sanayi Enstitüsü Raporu, yazan Corinna Shattuck).

Reel 661, No: 903-904 “Report of the School for the Blind, in Ourfa, 1908-1908” by Mary Haratounian, Ourfa June 28, 1909, and “Supplementary to Above Note” by Corinna Shattuck. (Urfa Körler Okulu Raporu, 1908-1909, yazan Mary Haratounian, Urfa 28 Haziran 1909 ve Corinna Shattuck tarafından Mary Haratounian’ın yazdığı rapora yazılan ek).

Reel 661, No: 905 “The History of the School for the Blind in Ourfa is as follows:” by Corinna Shattuck, May 1906. (Urfa Körler Okulu Tarihi şu şekildedir: yazan Corinna Shattuck, Mayıs 1906).

Reel 661, No: 906-909 “Report of the Work under Missionary Supervision in Ourfa & Garmooch, 1908-1909” by Corinna Shattuck, April 6, 1909.

(Urfa ve Germüş’de Misyon Nezareti altındaki Çalışmanın Raporu, 1908-1909, yazar Corinna Shattuck, 6 Nisan 1909).

Reel 661, No: 862-864 “Report of Boys’ Industries in Connection with the American Mission in Ourfa in Turkey, December 31, 1903”, by George F. Gracy, approved by Corinna Shattuck. (Amerika Urfa Misyonu ile ilgili olarak Erkek Sanayi Enstitüsü Raporu, 31 Aralık 1903, Yazar George F. Gracy, onaylayan Corinna Shattuck).

Reel 661, No: 882-883 “Report of School for the Blind in Ourfa, April, 1906” by Mary Haratounyan. (Urfa Körler Okulu Raporu, Nisan 1906, yazar Mary Haratounyan, 6 Nisan 1906).

Reel 661, No: 884 “Report of the School for the Blind in Ourfa, 1906-1907” by Mary Haratounyan, June 14, 1907. (Urfa Körler Okulu Raporu, 1906-1907, yazar Mary Haratounyan, 14 Haziran 1907).

Reel 661, No: 885-887 “Report of School for the Blind in Ourfa, 1907-1908” by Mary Haratounyan (Urfa Körler Okulu Raporu, 1907-1908, yazar Mary Haratounyan).

Kitap, Makale ve Tezler

AÇIKSES, Erdal, 2003, Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

AÇIKSES, Erdal- DOĞANAY, Rahmi, 2010, Amerika'nın Yüzyıllık Ortadoğu Hayali: Chester Projesi, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ.

AKSU, Ayşe, 2017, Robert Kolej'in İzinde: Türkiye’de Amerikan Misyonerliğinin Eğitim Stratejisi, Dergâh Yayınları, İstanbul.

ALAN, Gülbadi, 2008, Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu’daki Etkileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

AYDIN, Mithat, 2008, Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

BAYZAN, Ali Rıza, 2004, Küresel Vaftiz: Misyoner Örgütlerin Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerini Hıristiyanlaştırma Operasyonu, IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul.

CÖHCE, Salim, 2001, “Büyük Ermenistan’ı Kurma Projesi”, Ermeni Araştırmaları, S 1, s. 87-107.

CÖHCE, Salim, 1992, “Ermeni Kimliği Hakkında Bir Değerlendirme”, Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu (Subatan/Kars 17–21 Haziran 1991), Ankara.

EKİNCİ, Abdullah, ASOĞLU, İsmail, 2017, “Urfa’da Bir Hristiyan Kadın Misyoner: Corinna Shattuck ve Faaliyetleri”, Osmanlı Urfası. Ed. Abdullah Ekinci, C 1 s.404-421, Urfa Okulu Yayınları, Şanlıurfa.

ERDOĞAN, Dilşen İnce, Osmanlı Devleti’nde Amerikalı Misyonerler ve Van Ermeni İsyanı (1896). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2007.

GÜNGÖR, Erol, 2007, Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri, 4. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, 1989, Kendi Belgeleriyle Anadolu’daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Amerikan Misyoner Okulları. Arba Yayınları, İstanbul.

MUTLU, Şamil, 2005, Osmanlı Devleti’nde Misyoner Okulları, Bilim Basın Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, Ayhan, YILDIZ, Özgür, 2007, Amerikan Protestan Misyonerlerinin Türkiye’deki Faaliyetleri (1820-1938), Arka Oda Yayınevi, Kayseri.

PEABODY, Emily Clough, 1915, “Chapter VI-Lesson XI Corinna Shattuck-Missionary Heroine of Oorfa”, Lives Worth Living-Studies of Women, Biblical and Modern, Especially Adapted for Groups of Young Women in Churches and Clubs, University of Chicago Press.

PEABODY, Emily Clough, 1913, Corinna Shattuck-- Missionary Heroine, Illinois: The Woman’s Board of Missions of the Interior press, Chicago,

SHATTUCK, Corinna, 1891, “For Young People: Palsied Hatoun of Marash”, [Genç İnsanlar için: Maraşlı Kötürüm Hatun]”, The Missionary Herald, Containing the Proceedings of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, (American Periodicals) 87/ 3 Mart.

SHATTUCK, Corinna, 1896, “The Massacre at Urfa”, [Urfa’da Katliam]”, The Independent ... Devoted to the Consideration of Politics, Social and Economic Tendencies, His... , (American Periodicals) 48 (Mart 5).

SHATTUCK, Corinna, 1896, “Ourfa’s Streets Dyed Crimson [Urfa’nın Caddeleri Kan Kırmızıya Boyandı]”, The San Francisco Call, (Şubat 17)

SHATTUCK, Corinna, 1905, “A Pastorate in Turkey [Türkiye’de bir Papaz]”, The Missionary Herald, Containing the Proceedings of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, (American Periodicals) 101/10 (Ekim).

STONE, Frank Andrews, 2011, Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi: Anadolu’da Amerikan Misyoner Okulları, çev. Ayşe Aksu, Dergâh Yayınları, Ankara.

STRONG, William E., The Work of Their Hands: Industrial Missions of the American Board, Envelope Series, Cilt.18 Sayı.1 Nisan Boston, 1915.

STUCKEY-KAUFFMAN, Priscilla, “Women's Mission Structures and the American Board”. http://www.ucc.org/about-us_hidden-histories-2_womens_mission_structures_and_the_american_board Erişim: 20.2.2017.

SÜSLÜ, Azmi, 2009, Ermeniler, Tehcir ve Sonrası, Berikan Yayınları, Ankara.

ŞAHİN, Recep, 1988, Tarih Boyunca Türk İdarelerinin Ermeni Politikaları, Ötüken Yayınları, İstanbul.

ŞİMŞİR, Bilal N., 2005, Ermeni Meselesi 1774-2005, Bilgi Yayınları, İstanbul.

TURGUT, Bahattin, 2015, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Amerikan Board Misyonerlerinin Urfa’daki Faaliyetleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C 19, S 1, s. 191-220.

YILDIZ, Özgür, 2015, Anadolu’da Amerikan Misyonerleri, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

YILDIZ, Özgür, 2011, Anadolu’da Amerikan Okulları, IQ Yayınları, İstanbul.

YÜCEL, İdris, “Anadolu’daki Amerikan Hastaneleri ve Tıbbi Misyonerlik (1880-1930)”. Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.

YÜCEL, İdris, 2011, “Bir Misyonerlik Uygulamasının Teorisi ve Pratiği: Urfa Amerikan Körler Okulu (1902-1914)”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, C 7, S 14, s. 65-86.

YÜCEL, İdris, 2012, “A Missionary Society at the Crossroads: American Missionaries on the Eve of the Turkish Republic”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, C 8, S 15, s. 51-68.

YÜCEL, İdris, 2005, “Kendi Belgeleri Işığında Amerikan Board’ın Osmanlı Ülkesindeki Teşkilatlanması”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.